

*Vladimír Leška*

## KONFERENCE S ODBORNÍKY Z RAND CORPORATION K OTÁZKÁM NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Mezinárodní kontakty ÚMV se intenzívně rozvíjely i v roce 1991. Řada hostů ústavu patřila ve svém oboru ke světové špičce. Ve dnech 5.-7. května 1991 pořádal ÚMV spolu s RAND Corporation konferenci, které se zúčastnilo několik prominentních osobností amerického výzkumu vojenské politiky a národní bezpečnosti. Ačkoli tématem tohoto kolokvia byla dosti úzká a specifická problematika občanskovojenských vztahů a procesu rozhodování o národní bezpečnosti v USA a v ČSFR, jeho průběh poskytl dostatečný prostor i pro diskusi o obecnějších otázkách současné bezpečnostní situace v Evropě a o perspektívách jejího vývoje.

Americká strana přikládala konferenci značný význam. Svědčí o tom i složení její delegace. Vedl ji prezident RAND Corporation *J. Thomson*. Mezi účastníky z této instituce dále byli viceprezident *G. Donohue* a vědečtí pracovníci z departmentu mezinárodní politiky *F. S. Larrabee*, *S. Popper*, *J. B. Steinberg* a *T. S. Szayna*. Vojenskou část americké delegace tvořili náčelník skupiny pro politiku a programy politického oddělení Vrchního velitelství Spojeneckých ozbrojených sil NATO v Evropě *gen. mjr. W. Freeman*, zástupce ředitele pro plánování v sekretariátu zástupce náčelníka štábu pro plánování a operace Velitelství amerického letectva *brig. gen. B. L. Mitchell*, náčelník sekce východoevropské politiky téhož pracoviště *mjr. D. Palendech* a zástupce náčelníka zpravodajského štábu Vrchního velitelství americké armády v Evropě *gen. mjr. C. Pfister*. V delegaci byl i čtyřhvězdičkový generál amerického vojenského letectva v záloze *R. H. Reed*, který zastupoval americkou národní asociaci pro výcvik (v činné službě byl mj. náčelníkem štábu Vrchního velitelství Spojeneckých ozbrojených sil NATO v Evropě). V civilní části delegace dále byli *J. A. Baker*, člen Atlantické rady USA, *W. Christman*, politický asistent pro záležitost SSSR a východní Evropy náměstka ministra obrany pro politiku, *W. B. Slocombe*, bývalý zástupce náměstka ministra obrany USA pro politické plánování, a *W. Taylor*, zvláštní zástupce poradce pro bezpečnost amerického velvyslance při NATO. V delegaci byl i ředitel Výzkumného institutu Rádia Svobodná Evropa/Svoboda *A. R. Johnson* a vedoucí analytik analyticko-výzkumného odboru tohoto institutu *Vladimír Kusin*.

Československá část účastníků konference sestávala ze čtyř skupin odborníků. V čele pracovníků ČSA byl náměstek ministra obrany ČSFR *genpor. ing. I. Andrejčák*. Členy vojenské skupiny dále byli zástupce náměstka federálního ministra obrany *dr. J. Janda*, poradce náměstka FMO *dr. M. Purkrábek, CSc.*, náčelník správy strategického rozvoje GŠ ČSA *genmjr. S. Chromec* a další důstojníci generálního štábu a vojenských vysokých škol. Skupinu tří poslanců FS ČSFR vedl *dr. J. Šolc*, člen předsednictva a člen branného a bezpečnostního výboru FS ČSFR. Zahraničněpolitickou praxi reprezentovali pracovníci FMZV v čele s ředitelem odboru mezinárodních organizací *dr. Z. Nejedlým*. Skupinu odborníků z oblasti výzkumu mezinárodních vztahů z ÚMV a PF UK vedl ředitel ÚMV *prof. J. Valenta*, který spolu s *J. Thomsonem* konferenci zahájil.

V úvodním vystoupení *J. Thomson* seznámil účastníky s historií a posláním RAND Corporation. Ta vznikla jako nezávislá a nezisková organizace v roce 1948 v městě Santa Monica v Kalifornii. I když je nevládní institucí, úzce s vládními kruhy spolupracuje. Výsledky jejích výzkumů jsou intenzívně využívány nejen v ministerstvech zahraničních věcí a obrany a v Radě národní bezpečnosti, ale i jednotlivými kongresmany. RAND má kolem asi 1000 pracovníků, z nichž asi 100

působí ve filiálce ve Washingtonu. Téměř tři čtvrtiny z celkového počtu zaměstnanců jsou specialisté různých oborů se širokým vědeckým obzorem. 48 % výzkumníků jsou inženýři a vědci technického zaměření, matematici a statistikové, 20 % jsou specialisté z oborů společenských věd a ekonomové a 20 % jsou právníci, obchodníci a lingvisté.

Ve výzkumné činnosti společnosti převládají týmové interdisciplinární přístupy. Tematicky je orientována na široké spektrum otázek souvisejících s problematikou národní bezpečnosti. Mezi nejdůležitější patří rozvoj vojenskostrategických koncepcí, plánování obrany, návrhy na optimalizaci struktur vojenských sil, perspektivní směry rozvoje vojenské techniky a technologie, plánování racionálního materiálně technického a zdravotnického zabezpečení ozbrojených sil, sociální politika, zdokonalování systému odborné přípravy příslušníků ozbrojených sil různých kategorií apod. V současnosti je výzkumné úsilí RAND soustředěno na problematiku plánování obrany v současných podmínkách mezinárodní situace, zejména v souvislosti se změnami ve střední a východní Evropě. Pražská konference, spolu s podobnými, již dříve organizovanými ve Varšavě a v Budapešti, měla přispět k získání dalších podkladů pro zkoumání této problematiky.

Rozpočet RAND, jehož výše v roce 1990 dosáhla asi 100 mil. USD, je z 87 % dotován institucemi federální vlády, zejména ministerstvem obrany a Sborem náčelníků štábů.

Jednání konference bylo rozděleno do dvou základních tematických okruhů: přístupy USA a ČSFR k řešení občansko-vojenských vztahů a k problematice evropské bezpečnosti.

V úvodní části prvního okruhu se diskutující pokoušeli odpovědět na otázky spojené s utvářením národní bezpečnosti v ČSFR po listopadu 1989. Bylo konstatováno, že formování nové koncepce národní bezpečnosti ČSFR probíhá ve složitých podmínkách. Na jedné straně působí pozitivní vnější tendence podněcující rozvoj celoevropské spolupráce v bezpečnostní oblasti, což tento úkol usnadňuje. Na druhé straně se začaly šířit pacifistické nálady, které negativně ovlivňují vztah zejména mladé generace k požadavkům vyplývajícím z potřeb zajištění obrany státu. Působí i další faktory dynamické krystalizace vnitřní politické scény a rostoucí nestability v Evropě, které realizaci tohoto úkolu znesnadňují.

Českoslovenští účastníci zdůraznili, že budování zcela jiného systému evropské bezpečnosti, který by odpovídal nové situaci, bude značně náročným a dlouhodobým procesem. Země střední a východní Evropy po odstranění přežitých prvků konfrontačního modelu bezpečnosti jsou nuceny intenzivně hledat spolehlivé způsoby zajištění své národní suverenity. V březnu 1991 o tom hovořil i prezident V. Havel ve svém vystoupení v sídle NATO. Československá vláda své přístupy k řešení tohoto klíčového problému zajištění vnějších podmínek pro rozvoj demokracie formulovala ve vojenské doktríně ČSFR, kterou v březnu 1991 schválilo Federální shromáždění. Geografická poloha a charakter politického vývoje, jakož i demografický a hospodářský potenciál ČSFR předurčují způsoby zajištění její bezpečnosti v tomto přechodném období. Přitom prioritou politických prostředků před vojenskými není jenom jakýmsi vynuceným východiskem, ale je to základní strategický princip řešení bezpečnosti státu, který vychází z filozofie budování jednotné Evropy.

Důležitým prvkem nové bezpečnostní koncepce ČSFR je i mezinárodně právní zakotvení jejich vztahů přátelství a spolupráce se sousedy a rozvíjení všestranných kontaktů se všemi demokratickými státy a koalicemi. K určujícím prioritám československé zahraniční politiky patří budování nového celoevropského bezpečnostního systému, jehož platnou součástí chce být i ČSFR, která v souladu s tím bude nadále vyvíjet politické a diplomatické úsilí o rozvoj institucionalizace celoevropského procesu a o efektivní postup odzbrojovacích jednání.

Hlavním garantem obranyschopnosti státu je i nadále ČSA. Organizační struktura a

dislokace jejich složek se musí přizpůsobit změněným podmínkám. Tento proces byl již zahájen, ale vzhledem k hloubce, rozsahu, finanční i materiální náročnosti bude probíhat několik let. V dosavadních diskusích někteří odborníci a publicisté doporučovali organizovat armádu na principu plné profesionalizace. Analýzy však ukázaly, že tyto požadavky jsou v československých podmínkách obtížně realizovatelné. Optimální cestou je podstatné zvýšení podílu vojáků z povolání na celkových počtech armády při současném snížení jejího stavu. Takové řešení je ekonomicky únosné, politicky přijatelné a přitom může přispět k výraznému zvýšení reálné hodnoty ozbrojených sil v souladu s novými požadavky na jejich kvalitu. Velení ČSA je připraveno při realizaci vojenské reformy využívat zkušenosti a poznatky všech moderních armád a v mezích finanční únosnosti zavádět i špičkové vojenské technologie.

Američtí účastníci diskuse zdůraznili, že zdokonalování ozbrojených sil v demokratické společnosti není jednorázovou akcí, ale kontinuálním procesem, který je pod trvalou kontrolou parlamentu i společnosti. Současná příznivá mezinárodní atmosféra umožňuje, aby se uskutečňoval cílevědomě a s dlouhodobou perspektivou. Rozvoj všech moderních armád se orientuje na vyšší kvalitu při snižování významu kvantitativních ukazatelů.

Důležitým indikátorem toho, jak je zajištěna obranyschopnost země, je i postavení armády ve společnosti. V ČSFR je určováno jednak tradičními názory na úlohu ozbrojených sil v dějinách státu, jednak hodnocením poslání armády v nové porevoluční situaci. Ve veřejném mínění zatím nedochází ke změnám, které by naznačovaly, že prestiž ČSA ve společnosti výrazně roste. K opatřením, která by měla tento proces pozitivně ovlivnit, patří i některá rozhodnutí zákonodárných orgánů, především schválení zákona o generálním inspektorovi ČSA.<sup>1</sup> Úroveň kontroly armády společností neurčují jen zákonná opatření. V tomto ohledu chybějí především praktické zkušenosti z jejich uplatňování. Je rovněž důležité, aby se urychlila transformace obecných legislativních opatření do resortních předpisů FMO.

V podmínkách totalitního režimu byly zastupitelské orgány, stejně jako ostatní orgány a široká veřejnost, zbaveny jakékoli možnosti kontroly ozbrojených sil. Ta byla zcela nahrazena přímým stranickým řízením. Zatímco metodika kontroly rozvoje armády a jejího hospodaření prostřednictvím vojenského rozpočtu a parlamentních výborů dosáhla v rozvinutých demokraciích vysokého stupně dokonalosti, v ČSFR jsme dosud na počátku hledání optimálního postupu. Situace je navíc komplikována nepřehledným členěním vojenských výdajů. Rovněž pacifistické nálady značné části poslanců znesnadňují reálné hodnocení skutečných finančních potřeb ČSA. FS schválilo vojenský rozpočet ČSFR na rok 1991 ve výši 26,5 mld. Kčs, zatímco vláda požadovala 28,5 mld. Kčs. Rok předtím dosáhl 30,5 mld. Kčs a v roce 1989 činil 33 mld. Kčs. Přitom kupní síla koruny v roce 1991 klesla nejméně o 30 %.

Smyslem základních demokratických principů při řízení vojenského organismu je zabránit jeho zneužití pro úzké politické či stranické cíle. Z tohoto hlediska jsou poučné zásady, na nichž je budován systém kontroly a řízení amerických ozbrojených sil. Jednou z nich je jmenování ministra obrany a jeho náměstků z řad civilních osob a široké využívání civilistů i v dalších funkcích na ministerstvu obrany v kombinaci s vojenskými profesionály. Personální politika a reorganizace ministerstva obrany ČSFR a generálního štábu ČSA rovněž směřují k tomu, aby nemohlo dojít ke zneužití ozbrojených sil k politickým cílům. Nejen ministr obrany, ale i jeho dva náměstci jsou v současnosti civilisté. Také rozhodnutí o oddělení politicko-správních funkcí ministerstva od agendy spojené s velením vojskům má podpořit uvedený záměr.

<sup>1</sup> Generální inspektor ČSA je volen plénem FS a jemu se bude z plnění svých povinností odpovídat. Má mít zástupce a 17 inspektorů. Hlavní náplní inspekční činnosti mají být humanitární otázky a dodržování zákonnosti v podmínkách ozbrojených sil. Úřad GI má mít asi 25 osob.

Tým, který reorganizaci ČSA inicioval a řídí její průběh, americké zkušenosti vyhodnocuje a optimálně využívá. V diskusi však bylo zdůrazněno, že unikátnost amerického obranného systému je podmíněna historicky, a proto by mohlo být škodlivé kopírovat jej v jiných podmínkách. Hluboké studium jeho struktur však může být velmi prospěšné.

Změny v ČSA jsou na samém počátku, stejně jako utváření systému kontroly ozbrojených sil společnosti. Je logické, že tyto procesy neprobíhají plynule a bezkonfliktně. Výrazem určitého napětí v ozbrojených silách je i odchod asi 1000 mladých důstojníků do zálohy. Ani atestace vojáků z povolání zcela nesplnily předpokládané očekávání. Personální upevňování ČSA je nedílnou součástí její reorganizace, a proto se musí dít postupně, bez vnějších radikalizujících tlaků nerespektujících kvalifikační hlediska. Těžiště je přitom položeno na přeškolení důstojníků střední generace v zařízeních armád vyspělých demokratických států. Někteří již studují v SRN, jiní se připravují do kursů v USA, Francii a jinde. V této souvislosti bylo uvedeno, že v roce 1991 na vojenských školách v SSSR studovalo ještě 66 československých důstojníků, kdežto v roce 1992 jich tam zůstane již jen osm. Toto zdánlivě pomalé omezování závislosti na sovětských výcvikových zařízeních bylo objasněno potřebou připravit odborníky pro obsluhu zbraňových systémů sovětské výroby. Jejich hromadné nahrazení jinými je z ekonomických i vojenskotechnických důvodů v dohledné době neuskutečnitelné.

V kontextu s utvářením koncepce národní bezpečnosti a zajištěním její praktické realizace se diskutovalo o tom, jakou úlohu a postavení mají vrcholné kolektivní orgány při rozhodování prezidenta jako vrchního velitele ozbrojených sil o otázkách národní bezpečnosti. Američtí účastníci objasnili poslání a strukturu Rady národní bezpečnosti USA a postavení poradce prezidenta pro otázky národní bezpečnosti, mezi nimiž a prezidentem se historicky vytvořily dva modely vztahů. Jeden představovali H. Kissinger a Zb. Brzezinski. Oba se v zahraniční politice USA pokoušeli hrát dominantní roli. Tím pochopitelně vzniklo mezi nimi a ministrem zahraničních věcí (státním tajemníkem) napětí, jež zájmům země neprospívalo. Druhý model reprezentuje současný prezidentův poradce generál B. Scowcroft, jenž optimální formou a s maximální účinností přispívá ke koordinaci politiky národní bezpečnosti, přičemž plně využívá ústavní orgány státní administrativy. Včas a komplexně informuje prezidenta o názorech na různé iniciativy a o problémech národní bezpečnosti. Je citlivým organizátorem práce Rady národní bezpečnosti, jejímiž členy kromě něho jsou prezident a viceprezident, ministři obrany a zahraničních věcí, ředitel CIA a předseda Sboru náčelníků štábů. Štáb Rady národní bezpečnosti nemá stabilní organizaci. Jeho pracovníky jsou odborníci dočasně uvolnění z různých orgánů státní správy, převážně vojáci z povolání. Nejpočetnější byl v době, když byl poradcem H. Kissinger (asi 70 osob). Běžně se jeho stav pohybuje kolem 30-40 pracovníků. Příprava války v Perském zálivu a její průběh potvrdily, že Rada a prezidentův poradce pracují v optimálním režimu a s úspěchem a efektivně řeší vzniklé problémy. Potvrdily to i jiné události.

Jak z diskuse vyplynulo je na škodu věci, že v ČSFR podobná instituce neexistuje. Skupina poradců prezidenta se tímto směrem neprofiluje. Rada obrany státu ve své přeměně v užitečný orgán pro demokratické řešení otázek národní bezpečnosti zcela zakrněla. Ani po dílčích změnách, jimiž prošla po revoluci, není institucí, která by mohla plnit poslání, jaké má Rada národní bezpečnosti USA. Zkušenosti zdůrazňují, že jsou nezbytné další radikální úpravy v jejím pojetí a působnosti. Přítom existence orgánů se stejným názvem až na úrovni okresů není vůbec zdůvodnitelná. Je stále jasnější, že by měl být vytvořen orgán, jehož struktura a mechanismy rozhodování o klíčových otázkách národní bezpečnosti by vylučovaly možnost monopolního vlivu jedné strany a jenž by měl v systému udržování rovnováhy centrálních ústavních činitelů své nezastupitelné místo. Politická praxe potvrzuje, že ve vztahu prezident-

-vláda-parlament-armáda je potřebnost instituce podobné americké Radě národní bezpečnosti evidentní.

Diskutovalo se i o tom, jakým způsobem si má armáda získat důvěru široké veřejnosti. V této souvislosti byla zdůrazněna úloha informací o problematice národní bezpečnosti a poslání mozkových trustů při jejich vytváření a šíření. Při formování správného vztahu veřejnosti k armádě mohou mít významnou úlohu i vysoké školy. V tomto směru je situace v ČSFR přímo žalostná. Nedostatek kvalifikovaných studií o bezpečnostní problematice nejenže znesnadňuje žádoucí ovlivňování veřejného mínění a fundovanou polemiku s nerealistickými pacifistickými názory, ale je i jedním ze zdrojů sterility vojenského myšlení. Bez provokujících podnětů se nové ideje rodí jen zřídka. Snahy o zachování monopolu vlády a armády na informace o otázkách národní bezpečnosti, který byl součástí totalitních metod utváření společenského vědomí, nemají v demokratické společnosti místo. Naopak, nejširší veřejnost by měla projevovat živý zájem o všechno, co souvisí s jejími zájmy, tedy především o otázky bezpečnosti země a tím i každého občana.

Významnou úlohu při překonávání tohoto stavu mohou kromě sdělovacích prostředků mít též různé vědecké a politické instituce, poskytující poradenství v otázkách národní bezpečnosti a mezinárodní politiky, ať už na bázi kontraktů, nebo formou konzultací na základě osobních kontaktů. Důležitou úlohu v tomto směru mohou sehrát i orgány a osobnosti, které zaujímají kritická stanoviska a jsou vůči vládní politice v opozici. Značným potenciálem různých přístupů k řešení otázek národní bezpečnosti v USA disponují vysoké školy. Pedagogové z kateder mezinárodní politiky či vojenské strategie nebo pracovníci ústavů pro bezpečnostní a vojenskou politiku jsou často členy různých týmů poradců nebo dočasně působí v příslušných orgánech státní administrativy. Vztah vysokých škol k ozbrojeným silám se projevuje i v dalším směru - část jejich absolventů se po kurzech speciální vojenské přípravy stává vojáky z povolání. Tento způsob doplňování ozbrojených sil jednak přispívá k celkovému z kvalitování velitelského sboru, jednak na univerzitách podněcuje zájem o problematiku národní bezpečnosti.

V diskusi k druhému tematickému okruhu věnovali účastníci konference pozornost zejména hodnocení současné bezpečnostní situace zemí střední a východní Evropy. Shodli se v tom, že po ukončení studené války nebyla vojenskostrategická stabilita v Evropě, zajišťovaná vzájemným odstrašováním, dosud adekvátně nahrazena stabilitou spočívající na vzájemné spolupráci a všestranné důvěře. Přitom na globální úrovni působí vzájemné odstrašování nadále ve formě strategických centrálních systémů. Změny ve střední a východní Evropě, směřující k demokracii a politickému pluralismu, otevřely široký prostor i pro řešení národnostních a etnických sporů, jež léta doutnaly pod povrchem totalitních režimů. Po rozpadu Varšavské smlouvy a odsunu sovětských vojsk z bývalých satelitních států nejenže došlo k zásadním změnám v rozložení vojenských sil na kontinentě, ale zvýraznila se i hloubka a rozsah přeměn politického porevolučního obrazu Evropy. Pád komunistických režimů ve střední a východní Evropě současně zosílil i vnitropolitický střet proreformních a protireformních sil uvnitř SSSR. Jeho důsledky spolu s nepředvídatelným vývojem hospodářské krize a nacionálních rozporů mohou významně ztížit cestu středoevropských a východoevropských zemí k nové stabilitě.

I když má na vzniku nové situace v Evropě významný podíl helsinský proces, nebyl v jeho rámci dosud vytvořen efektivní celoevropský systém, který by všem účastnickým státům garantoval stejnou bezpečnost. Je proto logické, že se řada evropských politických osobností snaží nalézt bezpečnostní model, který by plně odpovídal realitám Evropy počátku 90. let. Českoslovenští představitelé po počátečním období romantických představ své názory na řešení otázek evropské bezpečnosti podstatně zreálnili. V ucelené podobě je prezentovali v Memorandu o evropské

bezpečnostní komisi ze 6. dubna 1990 a hlavně v Memorandu ČSFR o evropské bezpečnosti z 9. dubna 1991.

V souladu s hodnocením jiných evropských státníků (F. Mitterranda, H. Kohla, H.-D. Genschera, M. Wörnera aj.) spatřují českoslovenští představitelé těžiště a záruky bezpečnosti země v celoevropských strukturách. Všestranné úsilí o jejich budování, jak bylo zdůrazněno již v prvním tematickém okruhu, patří k základním prioritám československé zahraniční politiky. Dosud však takové struktury nebyly vytvořeny. Proces institucionalizace KBSE, který zahájil pařížský summit v listopadu 1990, je na samém počátku a vnitřně se zatím v potřebném rozsahu nerozvinul. Navíc není zcela zřejmé, kam a do jaké fáze bude vzhledem k měnícím se podmínkám doveden.

Československá vláda vidí v rozvíjení procesu KBSE stále nejvhodnější cestu k budování systému, jenž by i malým státům střední a východní Evropy (dále jen SVE) garantoval státní suverenitu. Jeho předností je, že se v něm uplatňuje komplexní přístup k řešení otázek bezpečnosti jak z obsahového, tak i teritoriálního hlediska. Vytváří optimální podmínky pro uplatnění transatlantických vazeb. I přes dosavadní nerozvinutost byl nejen významným faktorem politické stability v Evropě, ale pozitivně ovlivnil i změny na evropském kontinentu. Již dnes disponuje mechanismy, které lze při odpovídající politické vůli a jejich dalším zdokonalováním účinně využívat k řešení méně rozsáhlých mezinárodních konfliktních situací. Vybudování struktur disponujících vojenskými nástroji, jež by mohly být použity k hašení větších ohnisek napětí, však bude dlouhodobou záležitostí. Navíc nelze očekávat, že by se v historicky dohledné době podařilo vytvořit vojenské jednotky KBSE se statutem, který by v případě potřeby umožnil jejich operativní nasazení.

Státy, které jsou účastníky fungujícího kolektivního systému obrany (NATO) nebo členy prosperujícího ekonomického společenství, usilující o jednotnou bezpečnostní politiku, nepocítují požadavek budovat nové celoevropské bezpečnostní struktury s takovou naléhavostí jako státy SVE. Tyto země v tomto přechodném období nemají kromě svých ozbrojených sil, jež však zpravidla spolehlivou obranu jejich národních zájmů samy zajistit nemohou, žádnou jinou vojenskou bezpečnostní oporu. To je hlavní důvod, proč prezident V. Havel vyslovil myšlenku o prospěšnosti přidružení ČSFR k atlantické alianci.

Vývoj v SSSR, jehož výsledky jsou stále nepředvídatelné, ale i jiné zdroje nestability znásobují nezbytnost nových spolehlivých garancí pro vojenskou bezpečnost států SVE. Přitom je zřejmé, že cesta utváření nových vojenskopolitických bloků není schůdná. Každý krok, který by mohl být interpretován jako snaha o izolaci SSSR nebo jako pokus o vytvoření nárazníkového pásma či sanitárního kordónu, by evropskou, ale ani národní bezpečnost jakéhokoli státu neupevnil. Rovněž neutralita není optimálním východiskem, i když rakouský příklad se zdá být pro země tohoto regionu přitažlivým. V nových podmínkách se však její pojetí mění a její původní smysl ztrácí význam. To se nakonec potvrzuje i v případě Rakouska v souvislosti s jeho žádostí o vstup do ES. Země SVE by proto měly svou bezpečnost opírat především o systém mezinárodně právních smluv a dohod a o realizaci odpovídající národní vojenské doktríny. ČSFR vzhledem k současné vojenskopolitické situaci v Evropě nemá důvod, aby kterýkoli stát pokládala za svého nepřítel. Proto bude svou vojenskou bezpečnost zajišťovat na principu „obranu všech azimutů“.

Američtí účastníci diskuse namítali, že takové pojetí obrany bude vyžadovat mimořádně velké síly a prostředky. Představitelé ČSA však objasnili, že vojenská doktrína ČSFR nechce kopírovat de Gaullovu koncepci. Rovnoměrná dislokace ČSA po celém území státu by měla umožnit rychlé a účinné přehrazení jakéhokoli směru, z něhož by mohlo dojít k ohrožení státní suverenity. Z vývoje vojenskopolitické situace by mělo včas vyplynout, na které směry (jeden, dva) by se mělo úsilí obránce orientovat. Je málo pravděpodobné, že by území Československa bylo najednou



ohroženo ze všech směrů. Dislokace vojsk ČSA a jejich výzbroj by měly usnadnit operativní manévry silami a prostředky v souladu s vývojem vojenskostrategické situace.

Je zřejmé, že aplikace zásad nové vojenské doktríny do konkrétních strategických plánů armády nebude jednoduchou záležitostí. Československo nemělo po čtyřech desetiletích svou vlastní vojenskou doktrínu. Jeho armáda byla v podstatě vykonavatelem sovětských operačních plánů zpracovaných na základě ofenzivní vojenské doktríny SSSR. To zanechalo negativní důsledky v myšlení a návycích příslušníků velitelského sboru ČSA, ale především v operační přípravě území státu, v zaměření výrobních programů a ve složení zbrojního průmyslu i v rozmístění a skladbě strategických rezerv.

Realizace opatření podle nové vojenské doktríny, postavené na principu rozumné dostatečnosti pro obranu, bude narážet hlavně na ekonomické a finanční bariéry. Ani sociální problémy vyvolané redislokací vojsk však nebudou zanedbatelné. Nejtěžší úkoly ale čekají československý zbrojní průmysl, jenž snížil svou produkci pro ČSA ze 16 mld. Kčs před zahájením konverze na 1,5 mld. Kčs v roce 1990.<sup>2</sup> Sociální dosah problému lze odvodit z původního počtu pracovníků v tomto odvětví, kde bylo před omezováním zbrojní výroby zaměstnáno na 80 000 lidí. Situaci navíc komplikuje to, že velká část vojenských podniků těžkého strojírenství je soustředěna na poměrně malém prostoru Slovenska. Nedůsledné nebo nesprávné řešení problému konverze by se mohlo stát významným zdrojem vnitropolitické nestability ČSFR.

Američtí účastníci konference ve svých vystoupeních vyjádřili pochopení pro československé přístupy k řešení otázek evropské bezpečnosti a ocenili postup při definování nové vojenské doktríny ČSFR. S větším důrazem než českoslovenští účastníci zastávali názor, že vytváření globálních bezpečnostních struktur bude na pořadu dne až v daleké budoucnosti, a proto je nezbytné rozvíjet a zdokonalovat ty, které již dnes existují a plně se osvědčily. Dosavadní význam procesu KBSE pro evropský vývoj hodnotili přitom pozitivně. Současně ale připomínali, že jako rámec pro řešení bezpečnostních otázek má značné strukturální slabiny. Členské státy KBSE jako subjekty tohoto procesu mají dostatečný prostor, aby jeho vývoj ovlivňovaly dohodnutým směrem. Ten byl členskými státy NATO jasně vyznačen v Deklaraci z londýnského summitu z července 1990 a v následných dokumentech. Pařížský summit KBSE v listopadu 1990 se k tomuto pojetí konsensem v podstatě připojil. Důkazem toho, že se helsinský proces dále rozvíjí, jsou schválená opatření k jeho institucionalizaci.

Řada členů americké delegace vyslovila pochopení pro snahu československých představitelů přiblížit se k NATO. V této souvislosti se konstatovalo, že prudký pohyb ČSFR, Maďarska a Polska směrem k NATO některé americké odborníky na mezinárodní vztahy překvapil. Jiní hovořili o paradoxu, který spatřují v tom, že země SVE byly ke spolupráci s NATO vědomě lákány, a když se některé z nich přiblížily až ke dveřím aliance, byly před nimi zabouchnuty. Doporučovali těmto zemím, aby v hledání cest do NATO neustaly. Zdůrazňovali, že nemohou-li v současné době získat ze strany NATO z řady mezinárodních a vnitroaliančních důvodů formální bezpečnostní záruky, měly by studovat historické zkušenosti, zejména charakter vztahů, které se v určité etapě utvořily mezi NATO a Švédskem anebo mezi NATO a Jugoslávií. Jistě by tam našly inspiraci, jak řešit dnešní problémy.

Základní otázka vztahu některých bývalých členských států Varšavské smlouvy a NATO spočívá v koncepčním dilematu. Na jedné straně nelze vytvářet nové bloky nebo posouvat dělící čáry směrem na východ k západním hranicím SSSR. Na druhé

<sup>2</sup> J. Jursa, poradce náměstka ministra zahraničních věcí ČSFR M. Palouše, 26. 7. 1991 uvedl, že celková zbrojní výroba v Československu v roce 1987, kdy kulminovala, dosáhla hodnoty 29 mld. Kčs. V roce 1991 se má snížit na 5 mld. Kčs. (Viz Lidové noviny, 27. 7. 1991.)

straně není možno ponechat bývalé satelity SSSR ve vakuu mezi ním a NATO. Současně není možno nebrat v úvahu, že Severoatlantický pakt má transatlantickou a evropskou dimenzi, přičemž prochází procesem hluboké transformace. Ten je však pouze na začátku a lze jen těžko předvídat, jak bude hluboký a kam až postoupí. NATO však musí zůstat významným faktorem evropské stability. Proces přeměny aliance však může mj. ovlivnit i vývoj, jímž procházejí Evropská společenství. USA pokládají za současných okolností svou další účast na zajištění evropské bezpečnosti za vlastní zájem. Není nutno kupit argumenty, že jak jejich materiální, tak i morální podíl na evropské obraně je i v zájmu Evropanů. Teprve až bude evropská vojenskopolitická scéna naprosto stabilní, bude možno uvažovat o změně tohoto postoje. Dnes lze diskutovat pouze o tom, v jakém rozsahu a v jaké podobě se mají USA na zajištění evropské bezpečnosti podílet.

Američtí diskutující označili pokusy o vytvoření autonomního bezpečnostního systému ES za nereálné se zdůvodněním, že Společenství jsou institucí jednorozměrnou, která by problematiku branné politiky musela řešit s využitím jiných organizací, např. ZEU. Dosud není zřejmé, jakým směrem se bude rozvíjet politická integrace zemí ES. Z postojů některých vlád vyplývá, že federativní uspořádání dvanáctky nebude v dohledné době dosažitelné. Rovněž budování bezpečnostního aparátu budoucí federace bude zdoluhavým procesem. Přechodná období se vždy vyznačovala nestabilitou. Navíc, do procesu západoevropské integrace jsou zapojeny tři velké evropské země, z nichž ani jedna nemůže a ani nechce v bezpečnostní oblasti hrát samostatnou vedoucí roli. Proto bezpečnostní zájmy ES mohou být v období sjednocování Evropy spolehlivě zajištěny jen v rámci NATO, tím, že se se jejich členské státy stanou spolehlivým pilířem aliance.

Zájem ČSFR, MR a PR o členství v Severoatlantickém paktu je třeba posuzovat v širších obsahových i časových souvislostech. Jeden z amerických účastníků vyslovil domněnku, že dnešní deklarovaná pozice paktu k jejich požadavku se může časem změnit. Podle jeho názoru je zřejmé, že z dlouhodobého hlediska všechny tři země - ČSFR, MR a PR - musí být v budoucnu zapojeny do západních bezpečnostních struktur. Jiný diskutující poznamenal, že odmítnutí československého požadavku o přidružené členství v NATO by nemělo politické představitelů ČSFR odradit od dalších kroků tímto směrem.

Z hlediska současných požadavků, kladených na národní bezpečnost, a vzhledem k omezeným národním možnostem je realizovat, bude žádoucí, aby se mezi bývalými státy Varšavské smlouvy rozvinula v této oblasti zejména bilaterální spolupráce. Budoucnost má rovněž trojstranná spolupráce. Prospěšnost vícestranných subregionálních svazků mezi evropskými státy dokazuje vytvoření Pentagonály. Ačkoli není pokládána za rámec pro řešení otázek bezpečnostní politiky, tím že je užitečnou platformou spolupráce mezi státy dříve navzájem izolovanými dělicími čarami, stala se nepřímo faktorem pozitivně ovlivňujícím jejich bezpečnost.

Při zdokonalování úrovně evropské bezpečnosti by se v budoucnu měly harmonicky využívat všechny existující evropské instituce v souladu s jejich specifickým posláním a možnostmi. Nezastupitelnou roli přitom bude plnit další rozvoj kontaktů na různých úrovních a v různých oblastech. Rostoucí význam bude mít rozšiřování styků mezi představiteli ozbrojených sil jednotlivých států hlavně v takových otázkách, jakými jsou např. příprava vojáků z povolání a jiných vojenských odborníků, vzájemné konzultace o doktrinní problematice, zvláštnostech výstavby ozbrojených sil a různých aspektech kontroly zbrojení a odzbrojení.

Bývalé členské státy Varšavské smlouvy by měly nadále vzájemně spolupracovat zejména v těch oblastech zajištění národní bezpečnosti, v nichž je mezinárodní kooperace z objektivních vojenskoodborných nebo ekonomických důvodů nezbytná. Na prvním místě k nim patří protivzdušná obrana. V závěrečné části diskuse



představitelé amerických a spojeneckých ozbrojených sil NATO seznámili účastníky konference s hlavními zásadami připravovaných změn ve strategické koncepci NATO a ve struktuře ozbrojených sil paktu a s jejich operačním použitím.<sup>3</sup> Gen. mjr. W. Freeman svůj výklad zahájil konstatováním, že ideovým východiskem připravovaných změn bylo ustanovení Deklarace londýnského summitu NATO z července 1990. Po sjednocení Německa, které ostatní členské státy aliance podpořily, se v Evropě i uvnitř paktu vytvořila nová situace, v níž sjednocená SRN bude muset rozšířit svůj podíl na společné obraně. Po odchodu SSSR ze střední a východní Evropy se změnil charakter strategických rizik. Největší hrozbu pro členské státy NATO po letech konkrétního ohrožení adresným protivníkem nyní představuje nepředvídatelnost a možnost ohrožení jejich národních zájmů z mimoevropských prostorů. Postupným stažením sovětských vojsk na vlastní území a schválením Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě se vytvořily základní předpoklady pro radikální změnu strategické koncepce paktu a pro uskutečnění zásadních změn ve struktuře jeho ozbrojených sil.

I když některé kroky sovětské generality při snižování konvenčních sil SSSR mohou právem oslabovat důvěru vůči němu, státy NATO se nadále řídí stanovisky z londýnského a pařížského dokumentu. Budou však přitom bedlivě sledovat vývoj a pružně na něj reagovat. Ponechaly si k tomu odpovídající prostředky. Přes změny, které ve státoprávním uspořádání SSSR bezpochyby nastanou, zůstane tento stát nebo jeho následníci významným faktorem evropské bezpečnosti, který nelze ignorovat. Je nezbytné jej vhodným způsobem integrovat do evropského procesu a zabránit jeho izolaci.

Přestože odstrašování i v nové strategické koncepci bude mít nadále své místo mezi strategickými nástroji paktu, jeho úloha se podstatně sníží. NATO bude na prvním místě uplatňovat „strategii kontroly bráněného míru“. Na druhé příčce stupnice priorit bude kontrola zbrojení. Teprve při zjevném ohrožení zájmů některého z členských států aliance bude uplatněna strategie odstrašování. Předtím však odpovědné orgány Severoatlantického paktu využijí všechny předem připravené postupy mírového řešení sporů a zvládnání krizí. Má-li být odstrašování ve změnách podmínek a při uplatnění nové strategické koncepce účinné, musí pakt disponovat dostatečnou vojenskou schopností ovlivnit eskalaci či deeskalaci každé krize v souladu s politickými cíli aliance.

Tím, že jaderné prostředky jsou v souladu s londýnskou deklarací „zbraněmi poslední možnosti“, budou mít v systému nástrojů místo někde „v pozadí“ nebo „v zákulisí“. Dokud se jich však jaderné mocnosti zcela nezřeknou, budou nadále organickou součástí výzbroje spojeneckých vojsk, i když se závislost paktu na nich podstatně sníží. Znovu bylo zdůrazněno, že bez amerického podílu na spojeneckých ozbrojených silách by jejich odstrašující hodnota byla podstatně nižší, než vyžaduje možný vývoj situace.

Nová strategická koncepce NATO předpokládá uskutečnění radikálních změn ve struktuře spojeneckých ozbrojených sil, které budou spojeny s jejich podstatným omezením. Reorganizace by měla splňovat následující základní kritéria: nová organizace by měla být dostatečně pružná, útvary by měly být vysoce mobilní a měly by mít mnohonárodní charakter. Reorganizované spojenecké síly budou sestávat ze tří základních prvků:

<sup>3</sup> Mezitím se ministři obrany členských států NATO na zasedání Výboru pro plánování obrany a Skupiny pro jaderné plánování ve dnech 28. a 29. května 1991 v Bruselu seznámili se základními principy nové strategické koncepce paktu, která by měla být přijata koncem r. 1991, a schválili zásady nové struktury spojeneckých ozbrojených sil. (Viz Společné komuniké ministerského zasedání Výboru pro plánování obrany a Skupiny pro jaderné plánování NATO z 28. a 29. května 1991, Brusel. In: Bulletin Press - und Informationsamt der Bundesregierung, č. 61. Bonn, 4. 6. 1991, s. 486.

- 1) hlavní obranné síly,
- 2) síly pro rychlé nasazení,
- 3) vojska posílení a podpory.

Struktura každého z těchto prvků má odpovídat předpokládanému způsobu použití a operačním úkolům. Přitom budou složeny z útvarů všech druhů ozbrojených sil - pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva. Poměrně malé a optimálně konvenčně a jaderně vyzbrojené svazky by měly být zpravidla přepravitelné vzduchem i na velké vzdálenosti. Multinacionální složení vojsk má přispět k vyšší účinnosti odstrašování a k operativnosti při jejich nasazení.

Krise v Perském zálivu potvrdila účinnost mnohonárodních koordinovaných vojenských akcí. Zkušenosti z války proti Iráku je třeba dále studovat, kriticky hodnotit a některé závěry využít i při transformaci NATO. Mohou být prospěšné z několika hledisek. Lze se z nich kladně i záporně poučit při tvorbě metodiky mírového řešení konfliktů a zvládání krizí, při využívání spojeneckých mechanismů k vzájemným konzultacím, ale i při stanovení optimálních postupů při posuzování velikosti nebezpečí vyplývajících z mimoevropských krizí pro koalici.

V závěru diskuse bylo zdůrazněno, že je nezbytné důsledně reálně hodnotit všechna fakta, týkající se problematiky národní bezpečnosti. Podlehnutí euforistickým náladám či romantickým vizím by mohlo mít v této oblasti katastrofální důsledky. S tímto přístupem je třeba posuzovat i úlohu NATO v budoucím systému evropské bezpečnosti. Je to zdravá a životaschopná instituce založená na hodnotách, jejichž trvalost a pevnost prověřil život. Stejnou optikou je nutné nahlížet i na otázku americké vojenské přítomnosti v Evropě. Ačkoli se po skončení studené války může jevit jako anomálie, tvrdost evropské vojenské reality vyžaduje, aby i přes výhrady určité části americké i evropské veřejnosti, byla nadále zachována. Vojska USA by měla v Evropě zůstat až do doby, kdy bude zřejmé, že její bezpečnost nemůže již nic a nikdo ohrozit.

V souladu s požadavkem realisticky a bez přikrášlování hodnotit otázku bezpečnosti je nezbytné ovlivňovat i výchovu občanů. Veřejné mínění vždy snáze podléhá zjednodušeným představám. Má-li se vyvíjet podle skutečného stavu vojenskobezpečnostní situace, musí mít dostatek adekvátních kvalitních informací. To se týká i transformace ČSA v souladu s požadavky nové vojenské doktríny. Ztotožni-li se společnost s tímto procesem,lepší se i její vztah k příslušníkům ozbrojených sil. Zvýší se i důvěra v armádu, protože převládne přesvědčení, že úkoly vyplývající z ústavy a z nové vojenské doktríny bude schopna úspěšně plnit.